

Тамара Костић

СИТУАЦИОНА КОМИКА У КОМЕДИЈИ „ИЗБИРАЧИЦА“ КОСТЕ ТРИФКОВИЋА⁷

Предмет овог рада је ситуациона комика у комедији „Избирачица“ Косте Трифковића. Како бисмо боље разумели неки комичан текст, важно је добро се упознати са средствима комичног. Та три веома битна смехотворна поступка су: комична карактеризација јунака, комичне ситуације и језичка средства комичног.

Постоји велики број комичних ситуација, које доприносе стварању смеха, али ћемо овде дефинисати само оне које се појављују у поменутој комедији. Најдоминантнија и драматуршки најбитнија средства ситуационе комике у овом делу су: замена личности, забуна у личности, техника писма, физичке досетке, понављање комичних ситуација, укрштање паралелних низова радњи, неочекивани преокрет и магарчење.

За конструисање комичне ситуације и заплета, најчешће се користе замена личности (*qui pro quo*) и забуна у личности (*error in persona*) (Лешић 1981: 194). Техника препознавања везана је за замену личности, до које најчешће доводе спољашњи фактори. Јосип Лешић наводи да је најтипичнија *qui pro quo* ситуација онда када нека особа мисли да разговара са особом А, а заправо разговара са особом Б (1981: 195). Оваква ситуација најчешће доводи до грубог исмевања и магарчења. Ови поступци заједно представљају интерференцију серија, где је забуна у личности комбинована са заменом личности (Максимовић 2003: 393).

⁷ Ментор проф. др Горан Максимовић

Техника физичких досетки, гегова, у дело уноси најнижи прости хумор. Ова техника пореклом је из ренесансних лакрдија и *comedia dell arte* и представља форму вулгарне комике (Лешић 1981: 394). Јунак је приказан у тренутку када се саплиће, судара са другом, ломи ствари, хода на чудан начин... Све то изазива још већи смех онда када се понавља (Бергсон 1995: 19).

Укрштање паралелних низова радњи такође је једна од битнијих техника. На сцени се истовремено дешавају две радње. Дата је симултана сцена, на којој су представљене опречне ситуације из чега и произилази смех.

Техника писма најчешће се налази у функцији покретача радње. Писменом формом нека важна вест долази до актера.

Комичне ситуације могу проистећи из неочекиваног обрта у радњи. Поступак изневереног очекивања доводи до преокрета у комедији. Хумор ту излази из несклада жеља и могућности, а овај поступак најчешћи је за сам крај комедије.

И последњи поступак, али не и најмање важан јесте поступак магарчења. Горан Максимовић овај поступак описује као посупак комичног извргавања руглу којим се раскринкавају негативне моралне карактеристике или којим се заблудела личност сурово враћа у норману линију живота (2003: 396). Проп сматра да намагарчен човек може бити осрамоћен због сопствене кривице. Противник искоришћава недостатке неког лика, раскринкава их и извргава руглу. Он овај поступак још назива и „одурачивание“, од „дурак“ – будала, блесан или магарац (Проп 1984: 88–89).

Циљ овог рада је да, након дефинисања комичних поступака, одредимо заступљеност и функцију ситуационе комике у задатој комедији.

Јован Скерлић је рекао да Трифковић у малим комедијама на веома природан начин заплеће догађаје, да уме да заинтересује и размрси на вешт на-

чин (Скерлић 2009: 269). Његова комедија је ведра и без злобе. Он се окренуо шаљивим играма у којима се догађаји брзо смењују, а у заплетима се могу препознати суграђани, са врлинама и манама (Максимовић 2007: 263). Трифковић слика српско грађанство у Новом Саду око 1870 године.

У комедији „Избирачица“, од свих средстава, ситуациона комика доминира. У првом чину се јавља доста комичних ситуација. Њихова функција је да нас упознају са актерима и проблематиком комедије.

Већ у првој појави може се уочити техника замене личности. Малчика још на почетку исмева Тошицу, једног од својих удварача. Прича како је он пољубио руку слуги Јовану уместо њеном оцу.

„Малчика: Мало?.. Ти то зовеш мало, кад је ономад пољубио Јована у руку, јер му се учинио мој отац! Ха, ха, ха! Ја сам хтела пући од смеја, а он, сиромах, поцрвенео до ушију“ (Трифковић 1987: 107).

Поступак замене личности има функцију да окарактерише првенствено Тошицу као кратковиду особу. Поред тога нам ово непосредно указује и на Малчкине особине. Егоцентрична и уображена, исмева Тошичине физичке недостатке.

И други поступци који се јављају у комедији, најчешће имају функцију описивања Тошичиног лика. За њега се веже читав низ комичних ситуација. Већ у трећој појави, првог чина, ми можемо видети Тошицу који је приказан као неспретна особа. Поступком изругивања намере, описана је његова неостварена жеља да испадне велики љубавник испред вољене Малчике. Због своје кратковидости испушта цвеће из руку пре него што га Малчика узме.

„Тошица: Је л’ могуће, госпођице?.. Онда допустите да вам ову киту цвећа посветим! (Даје јој цвеће, али га испусти пре него што га је Малчика примила.)“ (Трифковић 1987: 110).

Тошицу свакако због свих оваквих поступака исмевају остале личности у комедији. Са овим је уско повезан и поступак физичких досетки. Тошичина неспретна кретања се често појављују у делу. И овакве смехотворне ситуације су у функцији карактерисања овог лика.

„Малчика (смеје се): Ха, ха, ха! (Тошица и Штанцика сагну се заједно да дигну цвеће, сударе се и падну обоје.)“ (Трифковић 1987: 110).

Већ из првог чина може се видети да је Тошица један од главних носилаца свих комичних ситуација. Преко оваквог најнижег вида хумора, истичу се негативне особине једног лика. Функција свих комичних ситуација је да Тошицу прикаже као карикатуру. Он припада типу неотесанца и типу лакрдијаша, што је овом техником успешно приказано. Тошица постаје прави представник синтезе ова два комична лика која су позната још из времена античких комедија како Фрај наводи (Фрај 2007: 208). Био је трапав, кратковид, његово удварање личило је на комедију, а не на неку озбиљну намеру. Он је постао лакрдијаш, простак, који је засмејавао и читаоце али и остале ликове из комедије.

Још једна важна улога поменутих комичних поступака је да карикирањем лика Тошице прикажу и величину казне која чека хировиту Малчику на крају. Поред тога све ово је и у функцији осветљивања осталих јунака, понајвише Бранка, интелектуалца који носи највише вредности које младић тога доба треба да има.

У овом делу комедије јавља се и укрштање низова радње. Бергсон овај комични поступак именује и као *интерференција серија* (1995: 47). Он каже да је једна ситуација комична ако у исто време припада двама серијама независних догађаја. Таква радња се тада може протумачити у два потпуно различита

смисла. У комедији је дат комични поступак игра у игри, млади певају, играју друштвене игре, док родитељи, тј. очеви играју карте. Реплике оних који играју карте и оних који играју фоте, заједно имају функцију и да насмеју али и да дају директну, експлицитну карактеризацију ликова, тј. младића и девојака. Симултана сцена омогућила је да се упознамо са емотивним стањем ликова (преко фота), открива „ко се коме допада и ко се срди на кога“, ко је љубоморан према коме, а карактерне особине младих сазнајемо из реплика очева који играју карте. Како се нечије име изговори код младих, Соколовић или Тимић изговоре неку карту. Тако је Савета – зелена дама, Штанцика – тиквени горњак, Милица – црвена дама, Тошица – луда карта, Бранко – права карта (Трифковић 1987: 116).

За други чин је најважнија техника писма. Писана форма ће довести до заплета. Са овим је повезано и понављање комичних ситуација. Малчика добија три писма, од три заинтересована младића. Комично је остварено кроз технику паралелизма. Поред тога што ће имати функцију да доведе до заплета у комедији, техника писма има и индиректну функцију да окарактерише просиоце, што је означено и садржином писма али и тиме коме је писмо упућено.

Прво писмо је у стиховима и намењено је Малчики, а писао га је Тошица. Оно је пуно баналности и тривијалности и предствља пародију сентиментално-романтичарске лирике. Друго писмо шаље Штанцика. Као бидермајерски салонски удварач, писмо адресира на мајку јер верује у свој успех код жена. Последње шаље Бранко господину Соколовићу. Као типичан представник патријархалног друштва и као особа која поштује традиционалне обичаје и вредности, писмо намењује глави породице.

У наставку заплет добија нову димензију јер Милица и Савета једна другој отварају своје срце. Овим ће по-

лако отпочети расплет у комедији. Још један од смешних тренутака јесте Тошичино прислушкивање разговора који воде две младе и заљубљене девојке. Јосип Лешић каже да без овог метода радња у комедији не би уопште могла ни да се развија (1981: 210). Након што је чуо каква су осећања ових девојака, Тошица ће све испричати својим супарницима, како би их се отарасио. На тај начин радња се покреће и усмерава у другом правцу.

„Тошица: Лагано; али не у собу, већ ступим само на праг од собе. Кад, ал' чујем неки врло занимљив разговор.

Тошица: Сасвим добро! То јест чуо сам их сасвим добро! Оне се јадиковаху како су несретне у љубави, јер они које љубе не хају за њих!“ (Трифковић 1987: 127, 128)

Наравно и овај чин прожет је и другим комичним поступцима, као што су понављање неких смешних радњи и поступак физичких досетки. Онда када сва три просца дођу у дом Соколовића, долази до тачке комичне кулминације. Дате су сцене ривалства између њих, јер сви покушавају да добију наклоност Малчике. Понашање тројице младића реализује се паралелизмима који сву тројицу чине смешнима.

У том трећем чину заступљене су физичке досетке. Тошица игра, сав се ознојио, поцепео је хаљине девојака са којима је играо и све их изгазио. Спреман је на све, само да освоји своју мучитељку, како и сам Малчику назива.

„Сав сам се ознојио! Играо сам као бесомучан: поде-рао сам троје женских хаљина; двапут сам пао, све због ње – моје мучитељке! О, Малчика!...“ (Трифковић 1987: 133).

Из сваког описа можемо схватити какав је Тошица, неспретан и инфантилан. Као такав, он одудара од претенциозне Малчике. То свакако и даље указује на казну која чека Малчику.

Најважније за последњи чин је то што долази до љубавног расплета. Малчика која на почетку има три просца, на крају остаје без оних које је хтела, и остаје са оним кога је све време исмевала. У завршници комедије, поново се јавља поступак прислушкивања у коме Малчика сазнаје да постепено остаје без удварача. Она пристаје да се уда за Тошицу само да не би постала предмет оговарања. Техника комичног прекрета Трифковићу је омогућила да напише један овакав неочекивани крај.

На крају Малчика добија улогу резонера, обраћа се публици и даје поуку. На неки начин, можемо рећи да је ово приказано поступком изругивања намере, јер пробирљива и надмена Малчика, као избирач на крају добија "отирач".

Ситуациону комику Трифковић је искористито на прави начин. Уз помоћ бројних неочекиваних обрта, комичних ситуација и неочекиваних разрешења он успева у ономе што је желео, да насмеје своје читаоце. Ситуациона комика је доста заступљена и од велике важности, и без ње комедија не би биле успешне као што јесте.

У комедији „Избирачица“ поступци ситуационе комике имају више функција. Уводе нас у радњу, доводе до заплета али и расплета. Поред тога њима је Трифковић са великом уметношћу карактерисао и градио своје ликове. Главни носилац комике у овом делу је свакако Тошица, па се може рећи да је и најзаступљенији поступак физичких досетки јер се највише везују за њега.

Важно је споменути да је смех Косте Трифковића поучан и добронамеран. Хумор је весело и ведар. Он ће на крају своје јунаке благо казнити.

Оно што је Јован Христић казао за ову комедију, на прави начин образлаже велико умеће овог комедиографа: „Њена драматургија је готово савршена, и на сваком кораку видимо сигурну руку и осећамо сигуран потез

правог водвиљисте који уме да створи и комично заплете, и комично расплете, а да при том не пропусти ниједан комични ефекат који му његове ситуације пружају“ (Христић 2006: 175). Трифковић је показао како на вешт начин прави комичне заплете и разрешава их. Показао је и колико добро познаје живот српске породице који је нама преко комичних ситуација у комедијама дочарао.

ЛИТЕРАТУРА

Цитирана литература:

Бергсон, А. (1995). *Смех*. Превео Срећко Џамоња. Београд: Лапис.

Лешић, Ј. (1981). *Нушићев смијех*. Београд: Нолит.

Максимовић, Г. (2007). „Комедиографски смијех Косте Трифковића“, *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*. Посвећено успомени на проф. др Јована Деретића, год III.

Максимовић, Г. (2003). *Тријумф смијеха*. Ниш: Просвета.

Проп, В. (1984). *Проблеми комике и смеха*. Превео Богдан Косанић. Нови Сад: Књижевна заједница.

Скерлић, Ј. (2009). *Историја нове српске књижевности*. Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду.

Фрај, Н. (2007). *Анатомија критике*. Нови Сад: Orpheus.

Христић, Ј. (2006). „Наш водвиљист Коста Трифковић“, *Есеји о драми*, приредио Јован Христић. Београд: Српска књижевна задруга.

Извори:

Трифковић, К. (1987). *Комедије и драмолети*. Приредио Васо Милинчевић. Београд: Нолит.